

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

УДК 343.9.02

Джу́жа О. М. – доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, м. Київ; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3107-146>

Досвід зарубіжних країн у наступальній стратегії боротьби з організованою злочинністю

*Метою статті є аналіз заходів впливу на організовану транснаціональну злочинність. Окреслено проблемні аспекти в дослідженні організованої транснаціональної злочинності, причин, заходів запобігання їй. Розглянуто елементи наступальної стратегії боротьби з організованою злочинністю, що мають принциповий характер. Не реалізувавши їх, суспільство не зможе розраховувати на успіх у протиборстві зі злочинним світом. Обґрунтовано актуальність наукової та політичної проблеми виявлення шляхів впливу громадянського суспільства на державу, щоб примусити її вжити необхідних заходів з протидії злочинності. **Висновки.** Зарубіжний досвід засвідчує, що для ефективної протидії організованій злочинності слід активізувати механізм зміцнення державної системи руйнівного впливу на злочинність і створити соціальні механізми, які сприяли б усуненню системоутворювальних чинників, які зумовлюють переваги організованої злочинності, а також подолати пріоритет темпів еволюції мафії над темпами еволюції державних антикримінальних, антикорупційних структур.*

Ключові слова: організована злочинність; транснаціональна злочинність; наступальність; державна політика; злочинні співтовариства; мафія.

Постановка проблеми. Досвід протистояння держави й організованої злочинності засвідчив, що остання малочутлива до традиційних заходів впливу. У процесі кримінальної еволюції вона набула імунітет до традиційних систем запобігання злочинам, їх розслідування, здійснення правосуддя та виконання покарання.

Надзавдання суспільства в протидії організованій злочинності полягає в розробленні таких заходів руйнівного впливу на цей кримінальний феномен, під час реалізації яких удалося б запобігти порушення небезпечної межі свавілля й беззаконня.

Завдання кримінологічної науки полягає в пошуку максимально ефективних заходів руйнування організованої злочинності на підставі принципу законності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вивчення аспектів запобігання організованій транснаціональній злочинності значний внесок зробили як іноземні, так і вітчизняні

вчені, зокрема: Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, М. Г. Вербенський, В. А. Глушков, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, А. І. Долгова, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, А. Ф. Зелінський, О. Г. Колб, О. М. Костенко, Н. Ф. Кузнецова, О. Г. Кулик, І. П. Лановенко, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, В. В. Лунєєв, П. П. Михайленко, Г. М. Міньковський, А. А. Небитов, М. І. Хавронюк, В. І. Шакун та ін.

Водночас реалії сьогодення потребують розроблення та впровадження в практику нових заходів протидії організованій транснаціональній злочинності. Зазначене й зумовлює актуальність цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Головним фактором успіху в протиборстві з організованою злочинністю є рішучість і політична воля представників влади. Створення ефективного державного механізму, що здійснює руйнівний вплив на організовану злочинність у демократичній державі, спирається на:

- інтеграцію зусиль суспільства;
- категоричну антімафіозну громадську думку, керовану потужною інформаційною журналістською підтримкою;
- обрання лідером держави представника здорових сил суспільства на хвилі антімафіозних настроїв.

Система руйнівного впливу на організовану злочинність лише тоді зможе функціонувати ефективно, коли їй вдасться нейтралізувати захисні механізми мафіозної структури.

Вплив на організовану злочинність має ґрунтуватися на спеціальних принципах, головним з яких є безумовна необхідність довгострокової стратегії. Перевага цього виду злочинності полягає і в тому, що протиправна діяльність у зазначеній сфері вирізняється надзвичайно високим рівнем підготовленості й найпотужнішим забезпеченням (організаційним, матеріальним, ідеологічним). Лідери злочинного світу детально відпрацьовують не лише стратегію, а й тактику злочинної діяльності, розраховану на десятиліття.

Соціальний організм, який має стратегію поведінки, у перспективі буде мати перевагу над структурами, що працюють спонтанно, за принципом «стимул–реакція». Ця закономірність характерна і для наявного в нашому суспільстві протистояння держави й організованої злочинності.

Сутність державної стратегії в боротьбі з організованою злочинністю має полягати в усуненні переваг кримінальних груп і розвитку переваг держави. Без стратегії та конкретної програми на тривалий період протистояння зі злочинністю, шансів на перемогу вкрай мало, а в разі здійснення нетривалих і

малоефективних кампаній з ліквідації організованої злочинності – їх зовсім немає.

Навпаки, за умови правильної організації стратегічного й тактичного протистояння успіх можливий. Це переконливо засвідчив як вітчизняний, так і зарубіжний досвід.

Організація стратегічного протистояння організованих злочинності має передбачати такі елементи:

а) визначення цілей (перспективних і поетапних);

б) створення позавідомчих державних органів боротьби зі злочинним співтовариством, що мають організаційну структуру, адекватні завдання й не поступаються злочинним кланам за ступенем захищеності (від шантажу, фізичних розправ і корупції) [1];

в) забезпечення пріоритету в матеріальному забезпеченні органів боротьби з організованою злочинністю;

г) перехід до державної політики, яка максимально ускладнює діяльність і розвиток організованої злочинності (створення контрольних структур, розроблення законодавчої бази, ідеології, пріоритетів виробничо-господарської діяльності тощо).

Визначення мети зазвичай не становить труднощів. Однак окреслювати потрібно не максимально можливе, а той мінімум, за якого результати можна вважати задовільними. У зв'язку із цим актуальності набирає розроблення функціональної тактичної концепції, на підставі якої можна вибудовувати стратегію.

Помилки державної політики не дозволили реалізувати одну з визначальних стратегій – запобігання виникненню організованої злочинності. Вона стала реальністю нашого життя.

Отже, необхідно шукати нові підходи. Звісно, найбільш оптимальним стратегічним підходом до визначення завдань протистояння суспільства і кримінальних структур є формування концепції деструктивного впливу [2, с. 19; 3, с. 14]. Суть її в контексті аналізованої сфери полягає в поступовому руйнуванні структур організованої злочинності та запобігання її активності за межами країни.

Поетапними завданнями й водночас об'єктивними показниками успіху діяльності правоохоронних органів можна вважати усунення виявів організованої злочинності з певних сфер життя суспільства. Безсумнівно, державне управління (поряд із військовою сферою) у цьому аспекті є пріоритетним.

Глобальною перспективною метою може бути руйнування української структури організованої злочинності та блокування проникнення в нашу країну організованої транснаціональної злочинності. Сутність руйнування полягає в зниженні рівня системності злочинності. Організована злочинність – самоорганізована і самовідтворювальна система високого рівня,

яка вимагає певного рівня політичного, матеріального, кадрового, організаційного, правового й ідеологічного забезпечення.

Рівень забезпечення і рівень завдань знаходяться в безпосередній залежності. Попри те, що в нас декларують благородну мету боротьби зі злочинністю, рівень забезпечення цієї діяльності не дозволяє досягти жодних реальних результатів. Завдання вчених – конкретно визначити, які завдання є досяжними та яких витрат потребує їх досягнення [4–6].

Для руйнування кримінальної мережі необхідно подолати її системоутворювальні чинники:

- складну структуру злочинної організації;
- використання підкупу, погроз і вбивств;
- залучення значних фінансових коштів як інструменту злочинної діяльності;
- інтеграцію злочинних груп у злочинне співтовариство в межах країни та в міжнародному масштабі.

Зростання рівня організованої злочинності в усіх країнах світу в певний період ставило на порядок денний питання про нездатність традиційної поліцейської системи протистояти цьому злу. Недоліки в діяльності й організації правоохоронних органів призводять до глобальності їх корумпованості, унаслідок чого вони починають лише імітувати боротьбу зі злочинністю [7, с. 43].

Низький рівень захищеності та заробітної плати призводить до того, що шляхом підкупу, погроз і фізичного усунення незговірливих мафіозні структури протягом тривалого часу здійснюють злочинну діяльність.

Нейтралізувати можливості підкупу можна лише завдяки поєднанню добору високоморальних фахівців з належним стимулюванням сумлінної служби як поточним (висока зарплата, забезпечення житлом, медичним обслуговуванням), так і перспективним (пенсійне забезпечення після закінчення терміну служби, пришвидшення присвоєння спеціальних звань тощо).

З огляду на зазначене, звідси стратегічним завданням глобальної державної політики має стати кардинальна зміна особистісних установок. Уся система ідеологічних заходів, виховної політики, побутових реалій має бути переорієнтована на це. Негласний пошук кандидатур, попереднє спостереження за ними [8, с. 47], система спеціального виховання й навчання надасть можливість створити підрозділи безстрашних бійців, не вразливих до шантажу, здатних виконати будь-яке поставлене завдання.

Для того щоб служба боротьби з організованою злочинністю могла ефективно виявляти корумповані елементи в усіх відомствах, зокрема правоохоронних, вона повинна бути самостійною та підзвітною лише представницьким органам влади.

Оптимальним є створення спеціальних судів для розгляду кримінальних проваджень щодо найбільш небезпечних злочинців. Діяльність судді, який виносить суворий вирок представникам мафіозних структур, є не менш небезпечною, ніж діяльність оперативників, що затримують цих злочинців. Отже, такі судді повинні мати підвищений ступінь захисту.

Під час вирішення питання матеріального забезпечення органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, слід урахувати, що:

– без пріоритету в цій сфері наступальності в протиборстві зі злочинністю не можна досягти, а оскільки буде створено лише її імітування, що може мати тільки негативні наслідки (уведення суспільства в оману, втрата кращих кадрів, зміцнення в супротивника віри у власну непереможність);

– суспільство здатне створити такий пріоритет, який необхідний лише для оптимального переструктурування витрачання матеріальних засобів. Якщо врахувати обсяг щорічного багатомільярдного витоку вітчизняних фінансів за кордон, його припинення правоохоронними органами могло б позбавити нашу країну від непосильного тягара іноземних позик і забезпечити достатні джерела фінансування.

Міжнародний досвід боротьби з організованою злочинністю дає підстави стверджувати, що наступальна державна політика [9, с. 17] може істотно ускладнити активність організованих злочинних співтовариств, знизити її ефективність, що зрештою приведе до витіснення мафіозних кланів за межі держави.

До елементів наступальної державної політики, які суттєво ускладнюють активність мафіозних структур, належать:

- а) прийняття ефективного законодавства, яке:
 - ускладнює здобуття коштів кримінальним способом;
 - сприяє виявленню злочинців;
 - полегшує доказування вини злочинців;
 - виключає використання «брудних грошей» [10, с. 72];
- б) створення розгалуженої системи контролюючих органів;
- в) зміна пріоритетів виробничо-господарської діяльності в різних сферах життєдіяльності (приватизація, квотування та ліцензування, оподаткування тощо);
- г) формування ідеології, яка заперечує співпрацю з кримінальними та напівкримінальними структурами.

Аналітичні та прогностичні центри правоохоронних органів мають постійно відслідковувати тенденції та чинники розвитку процесів у сфері організованих злочинних формувань і регулярно надавати органам влади інформацію та рекомендації для корекції державної політики й обрання оптимальної політичної лінії.

Важливо, щоб усі форми правоохоронної діяльності були синхронізовані, відповідали мінливим кримінальним і криміногенним реаліям. Тут важливу роль відіграють кримінологічні дослідження [11].

По-перше, кримінолог на підставі досліджень здатний сформулювати рекомендації про основні засади побудови й удосконалення правоохоронної діяльності у сфері боротьби з організованою злочинністю як єдиної системи. Він бере участь у реалізації відповідного галузевого законодавства. Це надзвичайно актуально, коли йдеться про створення принципово нових правових інститутів, підходів, а фахівці бувають не готові навіть до сприйняття ідей про їх необхідність. Правові рішення мають приймати взьккі фахівці, хоча і за участю, консультації кримінологів.

По-друге, кримінолог не може й не повинен підміняти фахівця з кримінального права, кримінального процесу, оперативно-розшукової та іншої діяльності. Однак він зобов'язаний своєчасно інформувати цих фахівців про нові явища в злочинному світі, їхні причини та детермінації, про ефективність кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого й іншого законодавства у сфері протидії злочинності.

Наприклад, слідчий, оперативний працівник поліції точніше здійснюють слідчі й оперативні дії, якщо вони обізнані щодо особливостей організованої транснаціональної злочинності, про те, суб'єктом яких відносин у кримінальному середовищі може бути підозрювана чи обвинувачена особа, які вимоги до неї можуть пред'являти в цьому середовищі. Працівники правоохоронних органів і судді можуть прогнозувати поведінку такої особи (групи осіб), розуміти, чого така особа (особи) остерігається, наскільки реальними є її побоювання, і цілеспрямовано працювати з нею. Якщо працівники правоохоронних органів, судді інформовані про особливості механізму організованої злочинної діяльності, вони їх повніше враховують під час вирішення питань про доведеність злочину, ступінь винності кожного учасника організованого злочинного угруповання, диференційовано та в правовому контексті точніше розв'язують проблеми кримінальної відповідальності й покарання.

Значущими є рекомендації кримінологів щодо вивчення особи злочинця, причин та умов індивідуальної злочинної поведінки.

По-третє, кримінолог проводить кримінологічну експертизу як прийнятих і чинних законів, так і законопроектів з метою встановлення відповідності їх насамперед Конституції України, а також уже напрацьованій законодавчій базі.

Оскільки організована злочинність сьогодні є транснаціональним явищем, яке активно поширюється на земній

кулі та зачіпає інтереси всіх країн світу, то й удосконалення законодавства про боротьбу з організованою злочинністю має здійснюватися з урахуванням її кримінологічної характеристики і тенденцій розвитку, а також міжнародно-правових договорів України, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Тобто наявність і діяльність спеціалізованих підрозділів, ударних груп боротьби з організованою злочинністю мають бути передбачені законом, а не підзаконними актами.

Не можна допускати ототожнення двох принципово різних типів організованих злочинних формувань – кримінальних організацій і кримінальних спільнот.

Необхідно ввести в Кримінальний процесуальний кодекс України розділ про особливості кримінального судочинства у справах про злочини організованих злочинних формувань і злочини терористичного [12], корупційного характеру.

Висновки. Розглянуті елементи наступальної стратегії боротьби з організованою злочинністю мають принциповий характер. Не реалізувавши їх, суспільство не зможе розраховувати на успіх у протиборстві зі злочинним співтовариством. У зв'язку із цим, досить актуальною науковою та політичною проблемою є пошук шляхів впливу громадянського суспільства на державу, щоб примусити її вжити необхідних заходів з протидії злочинності.

Зарубіжний досвід засвідчує, що для ефективної протидії організованій злочинності доцільно акцентувати механізм зміцнення державної системи руйнівного впливу на злочинність і створити соціальні механізми, які забезпечать усунення системоутворювальних чинників, що обумовлюють переваги організованої злочинності, а також подолання пріоритетів темпів еволюції мафії над темпами еволюції державних антикримінальних, антикорупційних структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан та запобігання : навч. посіб. / за ред. О. М. Джужі, Е. В. Расюка. – Київ : ФСП Маслаков, 2018. – 340 с.
2. Преступность – стратегия борьбы. – М., 1989. – С. 14.
3. Организованная преступность : монография / отв. ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. – М. : Юрид. лит. 1989. – 352 с.
4. Организованная преступность – 2 : монография / [Ю. Н. Адашкевич, С. С. Бутенин, С. В. Ванюшкин, А. И. Гуров и др.]; под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. – М. : Юрид. лит. 1993. – 328 с.
5. Организованная преступность – 3 : монография / под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. – М. : Юрид. лит. 1996. – 352 с.
6. Организованная преступность – 4 : монография / под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. – М. : Криминолог. Ассоц., 1998. – 280 с.
7. Карпец И. И. Актуальные проблемы борьбы с организованной преступностью / И. И. Карпец. – М., 1990. – 175 с.

8. Минин А. Я. Организация и порядок проведения секретных операций специальными агентами против организованной преступности в США : учеб. пособие / А. Я. Минин, В. И. Попов, Т. Н. Стрельникова. – М. : Моск. ин-т МВД России, 1998. – 60 с.

9. Организованная преступность – угроза культуре и державности. – СПб., 1998. – 326 с.

10. Овчинский В. С. Стратегия борьбы с мафией / В. С. Овчинский. – М., 1993. – 190 с.

11. Мощак Г. Г. Розвиток кримінологічної думки в ФРН і в Україні : монографія / Г. Г. Мощак. – Київ : Право України ; Харків : Право, 2013. – 72 с.

12. Данильченко Ю. Б. Кримінологічна структура терористичних актів в Україні / Ю. Б. Данильченко // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2018. – № 1 (18). – С. 118–127.

REFERENCES

1. Dzhuzha, O.M., & Rasiuk, E.V. (Eds.). (2018). *Koruptsiina zlochyinnist v Ukraini: suchasnyi stan ta zapobihannia [Corruption Crime in Ukraine: Current Situation and Prevention]*. Kyiv: FSP Maslakov [in Ukrainian].

2. *Prestupnost - strategii borby [Crime - fighting strategy]*. (1989). Moscow [in Russian].

3. Dolgova, A.I., & Diakova, S.V. (Eds.). (1989). *Organizovannaia prestupnost [Organized crime]*. Moscow: Yurid. lit. [in Russian].

4. Adashkevich, Yu.N., Butenin, S.S., Vaniushkin, S.V., & Gurov, A.I. (1993). *Organizovannaia prestupnost - 2 [Organized crime - 2]*. A.I. Dolgova, & S.V. Diakova (Eds.). Moscow: Yurid. lit. [in Russian].

5. Dolgova, A.I., & Diakova, S.V. (Eds.). (1996). *Organizovannaia prestupnost - 3 [Organized crime - 3]*. Moscow: Yurid. lit. [in Russian].

6. Dolgova, A.I., & Diakova, S.V. (Eds.). (1998). *Organizovannaia prestupnost - 4 [Organized crime - 4]*. Moscow: Kriminolog. Assoc. [in Russian].

7. Karpec, I.I. (1990). *Aktualnye problemy borby s organizovannoi prestupnostiu [Actual problems of the fight against organized crime]*. Moscow [in Russian].

8. Minin, A.Ya., Popov, V.I., & Strelnikova, T.N. (1998). *Organizatsiia i poriadok provedeniia sekretnykh operatsii specialnymi agentami protiv organizovannoi prestupnosti v SShA [Organization and procedure for conducting secret operations by special agents against organized crime in the United States]*. Moscow: Mosk. In-t MVD Rossii [in Russian].

9. *Organizovannaia prestupnost - ugroza kulture i derjavnosti [Organized crime - a threat to culture and statehood]*. SPb. [in Russian].

10. Ovchinskii, V.S. (1993). *Strategiia borby s mafiei [Strategy against mafia]*. Moscow [in Russian].

11. Moshchak, H.H. (2013). *Rozvytok kryminolohichnoi dumky v FRN i v Ukraini [Development of Criminological Thought in Germany and Ukraine]*. Kyiv: Pravo Ukrainy; Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

12. Danylchenko, Yu.B. (2018). Kryminolohichna struktura terorystychnykh aktiv v Ukraini [The criminological structure of terrorist acts in Ukraine]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy, Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 1(18), 118-127 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 14.09.2018

Dzhuzha O. – Doctor of Law, Professor, Chief Researcher Fellow of the Department of Organization of Scientific Activity and Intellectual Property Rights of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3107-146>

The Experience of Foreign Countries in Preventing the Organized Transnational Crime

The purpose of the article is to analyze the impact of organized transnational crime. The problematic aspects of organized transnational crime, its causes, measures of its prevention are outlined. Considered elements of the offensive strategy to combat organized crime are of a fundamental nature. Without realizing them, society can not rely on success in confronting the criminal community. In this regard, a very relevant scientific and political problem is finding ways to influence civil society on the state in order to force it to take the necessary active measures of influence on crime. Conclusions Foreign experience shows that effective counteraction to organized crime requires the launch of a mechanism to strengthen the state system of destructive impact on crime and create social mechanisms that would eliminate system-forming factors that determine the benefits of organized crime, as well as eliminate the priority of the pace of evolution of the Mafia over the pace of evolution state anti-criminal, anti-corruption structures. The experience of confronting the state and organized crime shows that the latter is less sensitive to traditional measures of influence. In the process of criminal evolution, she was able to develop immunity to traditional crime prevention, investigation, enforcement and punishment. The task of society in confronting organized crime is to develop such measures of devastating influence on this criminal phenomenon, in the realization of which it would be possible to refrain from rolling down for a dangerous threshold of arbitrariness and lawlessness. The task of criminological science is to find the most effective measures for the destruction of organized crime within the framework of law. The system of devastating influence on organized crime will only be able to function effectively when it succeeds in neutralizing the protective mechanisms of the mafia structure. The impact on organized crime should be based on special principles, the main of which is the unconditional need for a long-term strategy.

Keywords: organized crime; transnational crime; offensive; state policy; criminal communities; mafia.